

REFERENCES

1. Avdeev, A. (1959) The origin of the theater. Elements of theater in the primitive communal system. Leningrad – Moscow: Art. [in Russian].
2. Anguladze, N. (2003) Homo cantor: Essays on vocal art. Moscow: Agraf. [in Russian].
3. Dmitriev, L. (2007) Fundamentals of vocal techniques. Moscow: Muzyka. [in Russian].
4. Linklauer, K. (1993) Freeing the Voice. Moscow: GITIS. [in Russian].
5. Shushkova, O. (2002) Early classical music: Aesthetics, stylistic features, musical form: dissertation ... doctor of arts: 17.00.02. Novosibirsk. [in Russian].
6. Yusson, R. (1974) Singing voice. Moscow: Muzyka, 1974. [in Russian].

УДК 78.071.2+78.071.4

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2020-30-2-28>**Олег Павлович Бадалов**

ORCID: 0000-0002-2706-1458

кандидат мистецтвознавства,

старший викладач кафедри теорії, історії і практики культури
Чернігівської філії

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

oleg.p.badalov@gmail.com**МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
І. КЛІМОВОЇ ЯК СКЛАДНИК ФОРМУВАННЯ
КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ЧЕРНІГІВЩИНИ**

Мета публікації – вивчення мистецької діяльності піаністки, педагога, фундатора фортепіанного відділу Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького Ірини Петрівни Клімової (1927–2007), з'ясування її внеску у формування культурного простору Чернігівщини. Автор досліджує життєтворчість І. Клімової у контексті її культурно-просвітницької діяльності у регіоні як піаністки-виконавиці та викладачки за класом фортепіано. *Методологія статті* ґрунтується на істори-

ко-хронологічному, джерелознавчому, логіко-узагальнюючому методах аналізу періодичних джерел, вивченні творчої біографії І. Клімової та спогадів її сучасників, виявленні факторів впливу її виконавської та музично-педагогічної діяльності на розвиток культурного простору Чернігівщини. **Наукова новизна** публікації полягає у дослідженні життєтворчості однієї з визначних діячок мистецького простору Чернігівщини як комплексного феномену, який розвивався у соціокультурному контексті часу. **Висновки.** Результати дослідження дозволяють стверджувати, що І. Клімова півстоліття відіграла значну роль у розвитку культурного простору Чернігівщини. Своєю виконавською діяльністю вона формувала соціокультурне підґрунтя для відродження та розвитку академічного музичного простору Чернігівщини у післявоєнний час, що зумовило її пріоритетний вплив на розвиток регіональних осередків фортепіанного виконавства та педагогіки у мережі закладів початкової музичної освіти. Концертування І. Клімової та її учнів у населених пунктах регіону не лише виконувало культурно-просвітницьку функцію, але й опосередковано впливало на розвиток економіки регіону. Популяризація фортепіанного мистецтва збільшувала попит населення на інструменти, що сприяло зростанню виробництва фортепіано Чернігівською фабрикою музичних інструментів. Природний синтез виконавської, педагогічної та музично-організаційної діяльності дозволив І. Клімовій закласти підґрунтя для розвитку дитячо-юнацького фортепіанного виконавства, здійснити вагомий внесок у розвиток музичних традицій Чернігівщини, сприяти розвитку культурного простору регіону у другій половині ХХ ст.

Ключові слова: Ірина Клімова, фортепіанне виконавство, музичне просвітництво, Чернігівське музичне училище, регіональний культурний простір.

Badalov Oleh Pavlovych, Ph.D. in Art Criticism, Senior Lecturer at the Department of Theory, History and Practice of Culture of the Chernihiv Branch of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Music and pedagogical activity by I. Klimova as the component of formation of the cultural space of Chernihiv region

Research objective is to study the artistic activity of the pianist, teacher, the founder of the Piano Department of L. Revutsky Music College Irina Petrovna Klimova (1927–2007), finding out her contribution to the formation of the cultural space of Chernihiv region. Author explores I. Klimova's life in the context of her cultural and educational activities in the region as a pianist-performer and piano teacher. **The methodology** of the article is based on historical-chronological, source, logical-generalizing methods for studying the period creative biography of I. Klimova and memoirs of her contemporaries, identification of factors influencing her performing and musical-pedagogical activities on the development of the cultural space of Chernihiv region. **The scientific novelty** of the publication lies in the first in Ukrainian musicology study of the life of one of the prominent figures of the artistic space of Chernihiv region, the founder of the musical traditions of the region

in the second half of the 20th century I. Klimova as a complex phenomenon that developed in the socio-cultural context of the time. **Conclusions.** The results of the study suggest that I. Klimova for half a century played an important role in the development of the cultural space of Chernihiv region. Through her performing activities, she formed the socio-cultural basis for the revival and development of the academic music space of Chernihiv region in the postwar period, which led to its priority influence on the development of regional centers of piano performance and pedagogy in primary music education institutions. The concert activities of I. Klimova and her students in the settlements of the region performed not only an educational function, but also indirectly influenced the development of the region's economy. The popularization of piano art increased the population's demand for instruments, which contributed to the growth of piano production by the Chernihiv Musical Instrument Factory. The organic synthesis of performing, pedagogical and musical-organizational activity allowed I. Klimova to lay the foundation for the development of children's and youth piano performance, to make a significant contribution to the development of musical traditions of Chernihiv region, to promote the cultural space of the region in the second half of the 20th century.

Key words: Irina Klimova, piano performance, music education, Chernihiv Music College, regional cultural space.

Бадалов Олег Павлович, кандидат искусствоведения, старший преподаватель кафедры теории, истории и практики культуры Черниговского филиала Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Музыкально-педагогическая деятельность И. Климовой как составляющая формирования культурного пространства Черниговщины

Целью работы является изучение творческой деятельности пианистки, педагога, основателя фортепианного отдела Черниговского музыкального училища им. Л. Ревуцкого Ирины Петровны Климовой (1927–2007), выяснение её вклада в формирование культурного пространства Черниговщины. Автор исследует жизнетворчество И. Климовой в контексте её культурно-просветительской деятельности в регионе как пианистки-исполнительницы и преподавателя по классу фортепиано. **Методология исследования** основывается на историко-хронологическом, источниковедческом, логико-обобщающем методах анализа периодических источников, изучении творческой биографии И. Климовой и воспоминаний её современников, выявления факторов влияния её исполнительской и музыкально-педагогической деятельности на развитие культурного пространства Черниговщины. **Научная новизна** статьи заключается в исследовании жизнетворчества одной из выдающихся деятельниц культурного пространства Черниговщины как комплексного феномена, развивающегося в социокультурном контексте эпохи. **Выводы.** Результаты исследования позволяют утверждать, что И. Климова в течение полувека играла важную роль в развитии культурного пространства Черниговщины. Изучение деятельности ведущих

пианистов-педагогов регіону другої половини ХХ в., здійснене автором статті, показало, що своєю виконавською діяльністю вона формувала соціокультурну основу відновлення і розвитку академічного музичного простору Чернігівщини в післявоєнне час, що обумовило її пріоритетне вплив на розвиток регіональних осередків фортепіанного виконавства і педагогіки в мережі закладів початкового музичного навчання області. Концертна діяльність І. Клімової і її учнів в населених пунктах регіону не тільки виконувала просвітницьку функцію, але і опосередковано впливала на розвиток економіки регіону. Популяризація фортепіанного мистецтва збільшувала запит населення на інструменти, що сприяло зростанню виробництва фортепіано Чернігівської фабрики музичних інструментів. Естественний синтез виконавської, педагогічної і музично-організаційної діяльності дозволив І. Клімової закласти основи для розвитку дитячо-юнацького фортепіанного виконавства, здійснити вагомий внесок в розвиток музичних традицій Чернігівщини, сприяти розвитку культурного простору регіону во другій половині ХХ в.

***Ключові слова:** Ірина Клімова, фортепіанне виконавство, музичне просвітництво, Чернігівське музичне училище, регіональний культурний простір.*

Актуальність теми дослідження. Вивчення життєвості діячів національної культури стало актуальним у сучасному українському музикознавстві, адже «висвітлення теоретичних ідей, громадянської позиції, творчого оточення конкретних особистостей <...> має принципове значення для повноцінного відтворення історії української культури» [10, с. 7]. До таких особистостей належить Ірина Петрівна Клімова – фундатор фортепіанного руху Чернігівщини другої половини ХХ ст., провідна постать фахової музичної освіти регіону. Актуальність статті зумовлена відсутністю в українському музикознавстві комплексного вивчення життєвості І. Клімової та її внеску у розвиток культурного простору Чернігівщини; окремі аспекти її діяльності висвітлено у публікаціях автора статті [2; 3].

Мета дослідження – вивчення мистецької діяльності піаністки, педагога, першої завідувачки фортепіанного відділу Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького І. Клімової у контексті формування культурного простору Чернігівщини другої половини ХХ ст.

Наукова новизна публікації полягає у дослідженні життєвості І. Клімової як комплексного феномену, що розвивався у соціокультурному контексті часу.

Виклад основного матеріалу. І. Клімова (1927–2007) народилася 23 березня в уральському місті Алапаєвськ у родині інженера. Перші уроки фортепіано вона отримала у чотири роки від своєї бабусі – випускниці Санкт-Петербурзької консерваторії. У 1932 р. родина Клімових переїхала до міста Вика Московської області. Наступного року Ірина була зарахована до Особливої дитячої групи (згодом – Центральної музичної школи) при Московській державній консерваторії ім. П. Чайковського, де навчалася у професора Самуїла Євгенійовича Фейнберга. Уроки з фаху проходили тричі на тиждень: двічі – з асистентом, а один раз їх проводив С. Фейнберг. Початок війни перервав заняття у школі. Ірина продовжила навчатися вдома. У 1946 р. вона стала студенткою Одеського музичного училища. Перші два курси І. Клімова перебувала у фортепіанному класі Олександри Марківни Плещицер; починаючи з третього курсу її викладачем із фаху була Ганна Захарівна Май.

За час навчання в Одесі І. Клімова розвинула свою техніку, набула нових навиків, вивчила багато творів (сонати В.А. Моцарта, Л. Бетховена, етюди Ф. Шопена, Ф. Ліста, О. Скрябіна, п'єси Р. Шумана, Ф. Шуберта, Е. Гріга, С. Рахманінова, Л. Ревуцького та ін.), чому сприяли багатогодинні заняття. І. Клімова згадувала, що «прокидалася дуже рано, йшла в училище. О шостій ранку вже грала. Використовувала для занять за роялем кожен вільну хвилину» [1, с. 10]. Однієї наполегливості студентки було б замало для досягнення високих результатів. Важливим фактором були вплив і підтримка педагога з фаху. І. Клімова розповідала, що «Ганна Май завжди вірила в мої сили та можливість, а тому висувала в кожний концерт, у кожний конкурс. Пригадую, на одному з училищних конкурсів на краще виконання творів Ф. Шопена я грала його Вальс сі мінор та Експромт» [1, с. 11]. Час навчання в Одесі став для І. Клімової періодом набуття загальнокультурного багажу, розширення мистецьких обріїв. За її згадкою, «незважаючи на злиденний час, атмосфера в одеському музичному середовищі була дуже творчою» [1, с. 11].

У 1950 р. І. Клімова закінчила музичне училище і була направлена до Чернігова. Оскільки тоді у місцевій філармонії майже не було академічного напряму діяльності, на викладачів музичної школи покладалася культурно-просвітницька місія. І. Клімовій доводилося багато виступати як солістці й

у складі камерно-інструментальних ансамблів із викладачами школи. Увага слухачів стимулювала її творче зростання: розширився репертуар, поглибилися набуті в училищі уміння і навички, виникла внутрішня потреба у здобутті вищої музичної освіти.

У 1953–1959 рр. І. Клімова навчалася у Музично-педагогічному інституті ім. Гнесіних. Пройшовши ґрунтовну підготовку у В. Тілічєєва (спеціальне фортепіано), А. Готліба (камерний ансамбль), М. Фейгіна (методика) та ін., у 1961 р. вона очолила фортепіанний відділ щойно відкритого Чернігівського музучилища. За згадкою І. Климової, «була гостра нестача кадрів. За направленнями приїздили працювати після закінчення консерваторій молоді викладачі Л. Гребенюк, В. Шульгіна, М. Арехова, М. Д'яченко та ін., але надовго не затримувалися. Це створювало незручності в роботі відділу» [1, с. 18].

Своєю головною метою на посаді завідувачки фортепіанного відділу І. Клімова вважала формування педагогічного колективу, що постав у першій третині 1970-х рр.: був підібраний стабільний кадровий склад, потенціал якого відповідав завданням середньої спеціальної освіти, відбулося формування основних напрямів роботи: «Фортепіанний відділ брав активну участь у мистецькому житті училища. Ми організовували концерти, тематичні вечори, акомпанували інструменталістам, адже спочатку не було окремих фахівців із камерного та концертмейстерського класів» [1, с. 19].

Незважаючи на великий обсяг організаційної та навчально-методичної роботи, І. Клімова «не обмежується суто педагогічною діяльністю. Вона часто виступає в музучилищі, філармонії, в райцентрах як виконавець творів Баха, Чайковського, Бетховена, Рахманінова, Лисенка, Скрябіна, Хачатуряна» [6, с. 4]. Із незмінним успіхом проходили у Чернігівській філармонії концерти камерно-вокальної музики, де І. Клімова акомпанувала співакам-гастролерам: солісту Великого театру СРСР, заслуженому діячу мистецтв Росії І. Скобцову, народним артистам України М. Кондратюку та В. Субачеву.

У 1970-х рр. значного резонансу набули виступи І. Климової та її студентів із духовим оркестром Чернігівського вищого військового авіаційного училища льотчиків. Керівник оркестру у 1964–1978 рр. майор Г. Кункін згадував, що

«разом із І. Клімовою нами були виконані фортепіанні концерти Л. Бетховена (№ 3, I ч.), П. Чайковського (№ 1, III ч.), Е. Гріга (I ч.), А. Кос-Анатольського (№ 1, I ч.)» [1, с. 48]. У 1970 р. духовий оркестр став лауреатом конкурсу військових оркестрів Київського військового округу (голова журі – народний артист СРСР Н. Рахлін), де виконав фортепіанні концерти разом з ученицями І. Клімової Л. Паливодою (I ч. концерту № 2 С. Рахманінова) та Л. Хусед (I ч. концерту Е. Гріга).

З 1980 р. увагу слухачів привернули виступи фортепіанного дуету, створеного І. Клімовою з її студенткою І. Вінніковою. Репертуар дуету включав увертюри з опер, сюїти С. Рахманінова, твори М. Мійо, А. Хачатуряна тощо. Провідна мета діяльності дуету полягала у «музичному просвітництві, що є невід’ємною часткою музично-естетичного виховання підростаючого покоління. Аудиторія, перед якою виступають І.П. Клімова й І.Л. Віннікова, різна. Їхніми слухачами були робітники Чернігівської фабрики музичних інструментів, вихованці дитячих музичних шкіл у різних районах області» [5, с. 8].

На власному досвіді І. Клімова переконалася, що вона все народжується із практики, тому всі її студенти брали участь у звітних концертах, виступали на підприємствах, у навчальних закладах регіону. За згадкою І. Клімової, «не залишилося в нашій області жодного міста, містечка або селища, де б ми не грали. Нас гарно приймали, дуже уважно слухали» [4 с. 6]. Такі концерти були важливими для поширення фортепіанної культури у регіоні: для слухачів це було музичне пізнання, відкриття нових культурних об’єктів, для виконавців-педагогів – знаходження майбутніх учнів, а для виконавців-студентів – набуття виконавського досвіду. Окрім цього, концертна діяльність І. Клімової та її студентів певним чином несла у собі соціально-економічний потенціал. Відкриття музичних шкіл на Чернігівщині (за 1961–1980 рр. – 26 закладів), популяризація фортепіанного мистецтва у регіоні зумовила зростання попиту на інструменти у населення, що сприяло розвитку промислових потужностей із випуску фортепіано Чернігівською фабрикою музичних інструментів. У 1950 р., коли фабрика почала відновлювати свої промислові потужності після руйнації у воєнний час, було виготовлено 175 фортепіано [9, с. 2].

Поступово випуск інструментів інтенсифікувався: «У 1962 р. з конвеєра зійшло 100 000-е піаніно, в 1966 р. – 200 000-е, в 1970 р. – 300 000-е, в 1978 р. – 500 000-е <...> Пік випуску піаніно припадає на 1984 р.: тоді їх зійшло з конвеєра понад 26 тисяч» [7, с. 120]. Зазначимо, що якісні та недорогі чернігівські фортепіано постачалися по всій території СРСР, а також за кордон (до Нідерландів, Франції, Швеції, Югославії, Греції, Болгарії, Данії, Австрії, Іспанії, Німеччини, Китаю, Норвегії). До початку 1990-х рр. Чернігівська фабрика музичних інструментів утримувала європейське лідерство за кількістю виготовлених фортепіано. На фабриці діяла Художня рада, до складу якої з кінця 1950-х рр. входила І. Клімова. Коли інженери-конструктори, оновлюючи модельний ряд фортепіано, вносили певні новації й удосконалення, І. Клімову запрошували ознайомитися з виконавськими можливостями нової моделі. Її думка піаніста-практика щодо якості звучання, ваги клавіатури, зручності розміщення виконавця за фортепіано (оновлення модельного ряду передбачало також зменшення розміру та ваги інструмента) завжди враховувалася спеціалістами фабрики.

На початку 1990-х рр. І. Клімова припиняє виконавську діяльність, залишає керівництво фортепіанним відділом і зосереджується на педагогічній роботі, що тривала до 2001 р. За час музично-педагогічної діяльності І. Клімової у музичній школі за класом спеціального фортепіано вийшло понад сто студентів. Крім них, «мистецький вишкіл у неї пройшли учні із загального фортепіано, камерного ансамблю та концертмейстерського класу» [8, с. 6]. На Чернігівщині не знайти жодної музичної школи, де б не працювали випускники І. Клімової. Багато хто з її колишніх студентів (Л. Хусед, І. Віннікова, В. Горленко, А. Іржавська, І. Дюка, Л. Куровська, В. Лисенко та ін.) закінчили консерваторії та стали викладачами та концертмейстерами Чернігівського музичного училища (з 2017 р. – коледжу), де розвивають започатковані І. Клімовою традиції.

Висновки. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що І. Клімова півстоліття відігравала вагомий роль у розвитку культурного простору Чернігівщини. Своєю виконавською діяльністю вона формувала соціокультурне підґрунтя для відродження та розвитку академічного музичного простору Чернігівщини у післявоєнний час. Концертування

І. Клімової та її учнів у населених пунктах регіону не лише виконувало культурно-просвітницьку функцію, але й опосередковано впливало на розвиток економіки регіону. Популяризація фортепіанного мистецтва збільшувала попит населення на інструменти, що сприяло зростанню виробництва фортепіано Чернігівською фабрикою музичних інструментів. Природний синтез виконавської, педагогічної та музично-організаційної діяльності дозволив І. Клімовій закласти підґрунтя для розвитку дитячо-юнацького фортепіанного виконавства, високий потенціал якого зумовив заснування у 2004 р. Міжрегіонального відкритого (з 2006 р. – Всеукраїнського) конкурсу юних піаністів «Чернігів скликає таланти». Таким чином, І. Клімова зробила значний внесок у розвиток музичних традицій Чернігівщини, сприяла розвитку культурного простору регіону другої половини ХХ ст.

Перспективи подальших досліджень окресленої проблематики вбачаємо у вивченні виконавської діяльності І. Клімової у контексті культурно-просвітницьких традицій регіону, діяльності її учнів і послідовників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бадалов О. Ірина Петрівна Клімова: біографічна новела. Чернігів : ОНУБ ім. В. Короленка, 2004. 60 с.
2. Бадалов О. Геннадій Дем'янчук як провідний представник фортепіанного руху Чернігівщини. *Культура та мистецтво: сучасні тенденції та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Одеса, 4 червня 2020 р. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2020. С. 261–263.
3. Бадалов О. Творча діяльність піаністів-педагогів Чернігівщини як чинник розвитку музичної культури регіону. *Видатні постаті науки, культури і освіти України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 30–31 жовтня 2008 р. Київ : ДАК-ККіМ, 2008. С. 193–195.
4. В полоні музики. *Комсомольський гарт*. 1968. 12 жовтня.
5. Гученко О. Звучить музика Рахманінова. *Деснянська правда*. 1985. 8 травня.
6. Зуб П. В усі пори року. *Деснянська правда*. 1980. 14 листопада.
7. Ларіонова Л. Чернігівські піаніно. *Скарбниця української культури*. Вип. 10 / Чернігівський історичний музей ім. В.В. Тарновського, Чернігівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Чернігів, 2008. С. 117–122.
8. Пора розквіту. *Деснянська правда*, 1986. 1 червня.

9. Тембр. Друкований орган партійної організації та профспілки Чернігівської фабрики музичних інструментів ім. П.П. Постишева. 1984. 16 листопада.

10. Чернець В.Г. Принцип персоналізації у теоретичному аналізі історії культури. *VII Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Культурна трансформація сучасного українського суспільства»* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 4–5 червня 2009 р. Київ : ДАКККиМ, 2009. Ч. 2. С. 7–13.

REFERENCES

1. Badalov, O. (2004). Irina Petrivna Klimova: biographical novel. Chernihiv: V. Korolenko ONUB. 60 pp. [in Ukrainian].
2. Badalov, O. (2008). Creative activity of pianists-teachers of Chernihiv region as a factor in the development of musical culture of the region. Outstanding figures of science, culture and education of Ukraine: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference, Kyiv, October 30–31, 2008. Kyiv: DAKKКиМ. Pp. 193–195 [in Ukrainian].
3. Badalov, O. (2020). Gennady Demyanchuk as a leading representative of the piano movement of Chernihiv region. Culture and art: current trends and prospects: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference, Odessa, June, 4. 2020. Odessa: International Humanities University. P. 261–263 [in Ukrainian].
4. Captive of music (1968). Komsomol hardening. October, 12 [in Ukrainian].
5. Guchenko, O. (1985). Rachmaninoff's music sounds. Desnyanskaya Pravda. May, 8 [in Ukrainian].
6. Zub, P. (1980). At all times of the year. Desnyanskaya Pravda. November, 14 [in Ukrainian].
7. Larionova, L. (2008) Chernihiv pianos. Treasury of Ukrainian culture: Collection of scientific works. Issue 10. Chernihiv Historical Museum named after V.V. Tarnovsky, Chernihiv branch of the Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies. M. Hrushevsky NAS of Ukraine. Chernihiv. P. 117–122 [in Ukrainian].
8. It's time to flourish (1986). Desnyanskaya Pravda. June, 1 [in Ukrainian].
9. Timbre (1984). The printed organ of the Party organization and the Trade Union of the Chernihiv P.P. Postishev Musical Instrument Factory. November, 16 [in Ukrainian].
10. Chernej, V. Gh. (2009). The principle of personalization in the theoretical analysis of cultural history. VII Cultural readings in memory of Volodymyr Podkopaev "Cultural transformation of modern Ukrainian society": materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference Kyiv, June, 4–5. 2009. Vol. 2. Kyiv: DAKKКиМ. P. 7–13 [in Ukrainian].